

TURLI MAMLAKATLARDAGI MAKTAB TA'LIMI TIZIMI

G'iyosidinova Nazokat Kozimjon qizi*Toshkent shahar Yunusobod tuman**58-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabi**boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi*

Annotatsiya. *Boshlang'ich ta'lim inson ta'lim va tarbiyasining keyingi bosqichlarini belgilovchi asosdir. Shu sababli, zamonaviy o'qituvchilarning e'tibori tobora ko'proq uning tizimi, o'qitish uslublari va usullarini ishlab chiqish va amaliy takomillashtirishga qaratilmoqda.*

Kalit so'zlar. *Boshlang'ich ta'lim, metod, maktabhacha ta'lim, g'arb ta'lim tizimi, sharq ta'lim tizimi.*

Abstract. *Primary education is the basis for determining the subsequent stages of human education and upbringing. Therefore, the attention of modern teachers is increasingly focused on the development and practical improvement of its system, teaching methods and techniques.*

Keywords. *Primary education, method, pre-school education, western education system, eastern education system.*

Абстракт. *Начальное образование является основой, определяющей последующие этапы обучения и воспитания человека. Поэтому внимание современных педагогов все больше направлено на разработку и практическое совершенствование его системы, методов и приемов обучения.*

Ключевые слова. *Начальное образование, метод, дошкольное образование, западная система образования, восточная система образования.*

Boshlang'ich ta'lim o'rganish, tadqiqot va tajriba ob'ekti sifatida alohida o'rin tutadi. Bu bolalik fenomeniga tegishli bo'lgan ta'lim maydoni, hayotning qimmatli davri, bolaning bilimga bo'lgan cheksiz ehtiyojlari davri, agar erta yoshda yo'qotishlarga yo'l qo'yilsa, keyingi ta'limda to'liq to'ldirilmaydi.

Maktabgacha ta'lim muassasalari va umumta'lim maktablari kabi ijtimoiy institutlar tuzilmalariga kiruvchi maktabgacha ta'lim, maktabga tayyorgarlik bosqichi va boshlang'ich ta'lim, funksional va tashkiliy jihatdan ushbu (3-12 yosh) yoshdagi bolalar uchun mo'ljallangan. Maktabgacha ta'lim va maktab ta'limining uzluksizligi, va integratsiyalashuviga yo'naltirilgan zamonaviy boshlang'ich ta'limning yaxlit tizimi uning shakllanishi, rivojlanishi va muvaffaqiyati uchun pedagogika sohasidagi nazariyotchilar va amaliyotchilarning oldingi avlodlarining boy nazariy merosi va amaliy tajribasi va ularning boshlang'ich ta'limni rivojlantirishga qo'shgan hissasi ulkan hisoblanadi.

Bu sohani rivojlantirishda dunyoning turli mamlakatlaridagi maktab ta'limining xususiyatlarini bilish muhim ahamiyatga ega. Bu ta'lim amaliyotini takomillashtirish,

o'zgaruvchan dunyoga moslashish va turli kompetensiyalarni shakllantirishga yordam beradi.

Butun dunyoda ta'lim tizimlari tuzilmasi, o'qitish usullari, ideallari va qadriyatlari, ta'lim jarayonini tashkil etish kabi ko'plab jihatlari bilan farqlanadi. Har bir modelning afzalliklari va kamchiliklari mavjud. Ular zamonaviy dunyoda jamiyat ehtiyojlari va talablariga qarab takomillashib, rivojlanishda davom etib boradi. Har bir davlatda ta'lim jamiyat taraqqiyotida, kelajak avlodlar shakllanishida muhim o'rin tutadi.

G'arb ta'lim tizimi butun dunyoda eng keng tarqalgan va tan olingan tizimlardan biridir. Bu tadqiqot va yetakchilikni rivojlantirishga e'tibor beradi.

AQSH. AQSh ta'lim tizimi maktablar va o'qituvchilar uchun yuqori darajadagi avtonomiya bilan tavsiflanadi. Unda markazsizlashtirish tamoyilidan foydalaniladi, bu esa har bir shtat va tumanga o'z ta'lim standartlari va dasturlarini ishlab chiqish imkonini beradi. Bolalar 5-6 yoshida ta'lim olishni boshlaydilar va o'rta maktab attestatini olishdan oldin 12 yillik o'quv yilini tugatadilar. AQShda o'qish tanlash erkinligi tamoyillariga asoslanadi. Ushbu modelning muhim xususiyati bolaning individual ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda ta'lim maqsadlarini aniqlaydi.

Kanada. Bu mamlakatda maktab ta'limi barcha o'quvchilarga yuqori sifatli ta'lim berishga qaratilgan. Unda boshlang'ich maktabdan o'rta maktabgacha hukumat darajasida bepul ta'limni ta'minlaydigan "jamoat maktablari" modeli mavjud. Tizim tenglik tamoyillariga asoslanadi, bunda barcha bolalar sifatli ta'lim olish imkoniyatiga ega. Kanadada maxsus dasturlarni taklif qiladigan xususiy maktablar ham mavjud.

Angliya. Tumanli Albion o'zining an'anaviy ta'lim tizimi bilan mashhur. Bu yerda maktab dasturi uch bosqichga bo'lingan: boshlang'ich, o'rta va o'rta maktab.

Britaniya modelining o'ziga xos xususiyati bosqichli yondashuv bo'lib, unda talabalar keyingi bosqichga o'tish uchun bir necha imtihon topshiradilar. Ta'kidlash joizki, Buyuk Britaniyada ta'lim o'z universitetlari tufayli dunyodagi eng nufuzlilardan biri hisoblanadi. Oksford va Kembrij akademik ta'lim bo'yicha dunyoda yetakchi hisoblanadi.

Ispaniya. Ispaniyadagi ta'lim modeli markazlashtirilgan yondashuv bilan tavsiflanadi, bu erda davlat umume'tirof etilgan standartlarni belgilaydi. Ta'lim 6 yoshdan boshlanadi va 10 yil davom etadi - boshlang'ich maktabdan o'rta maktabgacha.

Bu tizimning o'ziga xos jihati o'quvchilarni bepul tushlik bilan ta'minlash bo'lib, bu bolalarning to'g'ri ovqatlanishi va salomatligini ta'minlashga xizmat qiladi. Ispaniyada muqobil dasturlarni taklif qiladigan xususiy maktablar ham mavjud.

Italiya. Italiya maktab ta'limi tenglik va tanlash erkinligi tamoyillari asosida qurilgan. U majburiy boshlang'ich ta'lim, o'rta maktab va oliy ta'limni o'z ichiga oladi. Boshlang'ich maktab 5 yil davom etadi. Bolalar turli sohalarda asosiy bilim va ko'nikmalarga ega bo'ladilar. Keyin ular o'rta maktabda o'qishni davom ettiradilar va u yerda mutaxassislikni tanlaydilar. Ular oliy maktab yoki oliy o'quv yurtiga kirish uchun zarur bo'lgan imtihonlarni topshirishga hozirlik ko'radi. Italiya ta'lim tizimi an'analarga asoslanadi va davlat tomonidan tartibga solinadi.

Germaniya. Nemis ta'lim modeli o'zining yuqori mahsuldorligi va ta'lim sifati bilan mashhur. Boshlang'ich, o'rta va oliy ta'limni o'z ichiga oladi. Germaniya tizimi federal, ya'ni har bir shtat o'rganish masalalarida ma'lum darajada avtonomiyaga ega. Nemis maktablarida ta'lim bepul va majburiydir. Maktab dasturi o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishiga qaratilgan bo'lib, keng ko'lamli fanlarni o'z ichiga oladi.

Fransiya. Fransiya maktab tizimi o'zining qat'iyligi va mukammallikka erishishdagi qat'iyatligi bilan mashhur. Ta'lim boshlang'ich, o'rta va yuqori darajalarni o'z ichiga oladi. Boshlang'ich ta'lim 5 yil davom etadi va uchta davrga bo'lingan, ularning har biri o'z o'quv dasturini o'z ichiga oladi. Keyin talabalar o'rta sinflarga ko'tarilib, ular milliy asosiy ta'lim sertifikatiga tayyorlanadilar. Keyinchalik ular litsey yoki kasb-hunar maktabida o'qishni tanlaydilar.

Finlyandiya. Finlyandiya ta'lim modeli tenglik va shaxsiylashtirish tamoyillariga asoslanadi. Bu mamlakatda 8-sinfgacha sinflar yo'q va o'quvchilar aralash yosh guruhlarida o'qitiladi. Dasturlar moslashuvchan va har bir bolaning individual ehtiyojlarini hisobga oladi. Gumanitar fanlardan tortib ilmiy fanlargacha keng doiradagi fanlar taklif etiladi.

G'arb maktab tizimi o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlashga va ularni kelajak hayoti va kasbiga tayyorlashga intiladigan turli yondashuv va usullarni o'z ichiga oladi. Ushbu modellarning har biri o'ziga xos xususiyatlarga ega, ammo ularning barchasi savodli shaxslarni shakllantirishga qaratilgan.

Yaqin Sharq va Osiyodagi maktab ta'lim tizimlari madaniy va ijtimoiy kontekst bilan belgilanadigan o'ziga xos xususiyatlarga ega.

Xitoy. Xitoyning maktab tizimi o'zining qat'iyligi va akademik yutuqlarga urg'u berishi bilan mashhur. U an'anaviy o'qitish usullariga asoslanadi, bu yerda materialni eslab qolish va takrorlashga katta e'tibor beriladi. O'quv yili sentabr oyida boshlanadi va iyungacha davom etadi. Talabalar haftada 6 kun maktabga borishlari va darsdan tashqari mashg'ulotlarga ko'p vaqt sarflashlari shart. O'qitish matematika, fizika va kimyo kabi ilmiy fanlarga qaratilgan. Ular muvaffaqiyat uchun asosiy hisoblanadi. Xitoyda talabalar, ayniqsa universitetga kirishdan oldin, qattiq imtihon tizimidan o'tishlari kerak.

Yaponiya. Ta'limning yapon modeli intizomga, an'anaga urg'u berish va jamoaviy yondashuvga urg'u berish bilan mashhur. U "yaxlit ta'lim" tushunchasi bilan tavsiflanadi. Maktablar bolani nafaqat keyingi o'qishga tayyorlashga, balki shaxs sifatida rivojlantirishga intiladi. Yaponiyada ta'limning asosiy jihatlaridan biri o'qituvchining vakolatidir. Talabalar ko'p vaqtlarini sinflarda o'tkazadilar. Darslar nafaqat asosiy fanlarga, balki turli xil san'at, sport va ijtimoiy o'zaro munosabatlarga ham qaratilgan.

Janubiy Koreya. Bu mamlakatdagi ta'lim tizimi o'zining raqobatbardosh tabiati va muvaffaqiyatga intilishi bilan mashhur. Janubiy Koreyada o'quv yili mart oyida boshlanadi va fevralgacha davom etadi. Talabalarga uzaytirilgan soatlar, shuningdek, qo'shimcha darslar va imtihonlarga tayyorgarlik ko'rish uchun vaqt beriladi. O'quvchilar maktabda ko'p soatlarini o'tkazadilar. Barcha talabalar chet tillarini o'rganish uchun qo'shimcha mashg'ulotlarga boradilar. Janubiy Koreya maktab modeli har bir bolaning yuqori

yutuqlarga erishishi va universitetga borishiga intiladi. O'qituvchilik kasbi Janubiy Koreya jamiyatida sharaflı va obro'li hisoblanadi.

Singapur. Singapurda ta'lim qat'iy standartlarga asoslanadi va yuqori sifatga urg'u beradi. U yakuniy imtihonlarni birlashtirib, tanqidiy fikrlash va ijodkorlikni rivojlantirishga urg'u berib, aralash yondashuvni oladi. Talabalar maktabda fanlarni o'zlashtirishda tanlash erkinligiga ega. Bu yerda fan, texnologiya, muhandislik va matematika fanlarini o'rganishga katta e'tibor qaratilgan. Singapurda o'quv yili yanvar oyida boshlanadi va noyabrgacha davom etadi.

Isroil. Isroilda 5 yoshdan 18 yoshgacha bo'lgan bolalar uchun maktabda o'qish majburiydir. U uch darajaga bo'lingan: boshlang'ich, o'rta va katta. Boshlang'ich sinflarda o'quvchilar fan asoslarini o'rganadilar, o'rta maktabda esa ko'proq matematika, tabiiy-gumanitar fanlar kabi maxsus fanlarni o'rganadilar. O'rta maktabda ular universitetga kirishga va tanlagan ta'lim dasturi bo'yicha fanlarni o'rganishga tayyorgarlik ko'rishadi. Isroil ta'lim tizimi asosiy e'tiborni mamlakat tarixi, madaniyati va an'analariga qaratadi.

Turkiya. Mamlakatda 6 yoshdan 14 yoshgacha bo'lgan bolalar uchun majburiy davlat ta'limi mavjud. Maktab tizimi ikki bosqichga bo'lingan: boshlang'ich va o'rta. Boshlang'ich sinfda o'quvchilar boshlang'ich bilim va ko'nikmalarni egallaydilar, o'rta maktabda esa murakkabroq fanlarni o'rganadilar. O'rta maktabni tugatgach, ular yakuniy imtihonlarni topshirishadi. Turk maktablari til, matematika va tabiiy fanlarga urg'u berish bilan birga o'quvchilarni mustaqil fikrlashga va ijodiy bo'lishga undaydi.

Hindiston. Hindistonda ta'lim modeli murakkab tuzilishga ega. U to'rt bosqichga bo'linadi: boshlang'ich, o'rta, oliy o'rta va oliy ta'lim. Boshlang'ich sinflarda o'quvchilar umumiy ta'lim asoslarini oladilar, keyingi bosqichlarda esa maxsus fanlarni o'rganadilar. O'rta maktabni tugatgandan so'ng, talabalar kollej yoki universitetlarga kirish imkoniyatini aniqlaydigan yakuniy imtihonlarni topshiradilar.

Yaqin Sharq va Osiyodagi maktab tizimi o'ziga xos xususiyatlar va ustuvorliklarga ega. Qattqlik, muvaffaqiyat, an'ana va qo'shimcha ko'nikmalarni rivojlantirish - bu modellarni o'ziga xos va talabga ega qiladigan narsa.

Xulosa. Turli mamlakatlardagi maktab ta'limi tizimi sezilarli farqlarga ega va shu bilan birga bir qator o'xshashliklarni ko'rsatadi. G'arb va Sharq ta'lim uslublari o'rtasidagi asosiy farqlardan biri ularning tamoyillaridadir.

G'arb davlatlari o'quvchilarda mustaqillik va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga e'tibor qaratadi. Ular shaxsni shakllantirish vazifasini qo'yadilar va bolani ma'lumotni tahlil qilish asosida qaror qabul qilishga o'rgatadi.

Yaqin Sharq va Osiyodagi ta'lim, aksincha, kuchli ierarxiyaga yo'naltirilgan va intizom, o'qituvchining vakolati, ma'lumotni yodlash va ingliz tilini o'rganish muhimligini ta'kidlaydi. Sharq modeli talabalari belgilangan qoidalar va qoidalarga rioya qilishga intiladilar va ta'lim muassasalarida ko'p vaqt o'tkazadilar. Davlat maktablarida ta'lim bepul.

Ammo ta'lim tizimlarining o'xshash tomonlari ham bor. Masalan, ular yuqori darajadagi bilimga erishishga intilishadi va o'quv natijalariga e'tibor berishadi. Ikkala tomon ham

o'rganish muhimligini tan oladilar va uni qabul qilish uchun qulay sharoitlarni yaratishga harakat qilishadi.

Baholash tizimlari ham turlicha. Ba'zi mamlakatlarda talabalar "a'lo"dan "qoniqarsiz" gacha bo'lgan natijalarni ifodalovchi raqamli baholar yoki harflar tizimidan foydalangan holda baholanadi. Boshqalarida esa baholash son ko'rsatkichlarga emas, balki sifat mezonlari va malaka oshirishga asoslanadi.

Biroq, ushbu o'qitish modellari quyidagi muammolarga duch keladi:

- moliyalashtirishning yetarli emasligi;
- malakali o'qituvchilarning yetishmasligi;
- doimiy o'zgaruvchan texnologiyalar va jamiyat talablariga moslashish zarurati.

Bu sohani rivojlantirishda dunyoning turli mamlakatlaridagi maktab ta'limining xususiyatlarini bilish muhim ahamiyatga ega. Bu ta'lim amaliyotini takomillashtirish, o'zgaruvchan dunyoga moslashish va turli kompetensiyalarni shakllantirishga yordam beradi. Boshqa davlatlar tajribasini tahlil qilish tizimning kuchli va zaif tomonlarini aniqlashga va uning samaradorligini oshirish uchun zarur o'zgarishlarni amalga oshirishga yordam beradi.

Ta'lim tizimlari va madaniy yondashuvlardagi farqlarni tushunish bag'rikenglik, boshqa madaniyatlarga hurmat va boshqa mamlakatlar vakillari bilan ishlash va muloqot qilish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi. Shunday qilib, G'arbiy va Sharqiy maktab ta'lim tizimlari ular faoliyat yuritadigan muhitning an'analari, qadriyatlarini va o'ziga xos xususiyatlarini aks ettiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Найденова Н. Н. Социально-педагогические факторы международных исследований в оценке качества образования. Моссow: Издателский Тсентр ИЕТ, 2012. 257 п.

2. Bakharev, V., Giyosidinov, B. B., Kirillova, T., Kozlova, N., Sheleiko, V., & Cherkesova, T. (2024). State-Run Food Retail Chains as a Tool of Food Security: An Analysis of Existing Practices. In *Understanding the Digital Transformation of Socio-Economic-Technological Systems: Dedicated to the 120th Anniversary of Economic Education at Peter the Great St. Petersburg Polytechnic University* (pp. 559-567). Cham: Springer Nature Switzerland.

3. Юсупходжаева, Г. Б. (2024). ЦИФРОВАЯ ТРАНСПОРТНО-ЛОГИСТИЧЕСКАЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНАЯ ПЛАТФОРМА В УЗБЕКИСТАНЕ. *Interpretation and researches*, 2(24).